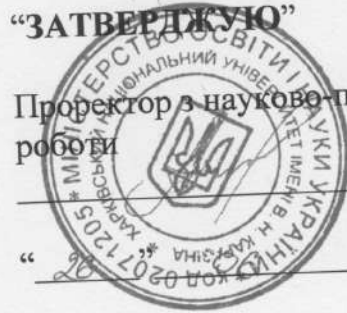

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра журналістики

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи

2018 р.

Робоча програма навчальної дисципліни
РИТОРИКА

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____
Галузь знань _____ 06 «Журналістика» _____
Спеціальність _____ 061 «Журналістика» _____
Освітня програма _____ Журналістика _____
Спеціалізація _____ Журналістика _____
Вид дисципліни _____ обов'язкова _____
Факультет _____ філологічний _____

2018 / 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філологічного факультету

“22” червня 2018 року, протокол № 11

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Ломакович С. В. – д.ф.н., професор, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Теодорська Л. І. – викладач кафедри журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Казакова Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Програму схвалено на засіданні кафедри журналістики.

Протокол від “13” червня 2018 року № 13.

Завідувач кафедри журналістики

(підпис)

Хавкіна Л. М.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією філологічного факультету.

Протокол від “21” червня 2018 року № 5.

Голова методичної комісії філологічного факультету

(підпис)

Гноєва Н. І.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Риторика» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

06 «Журналістика»

спеціальності 061 «Журналістика»

спеціалізації: журналістика

1. Опис навчальної дисципліни

1.1 Мета викладання дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є надання студентам базових знань із риторичної науки, її історії та сучасного стану як підґрунтя для формування навичок побудови переконливої промови й створення риторично організованого журналістського тексту.

1.2 Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- сформулювати поняття про риторичну науку, її місце в системі інших гуманітарних наук (етики, логіки, філософії, психології, лінгвістики, літературознавства, журналістикознавства);
- визначити сутність риторичної науки як навчальної дисципліни, її місце в системі соціокультурних знань;
- розглянути процеси смислотворення та текстотворення під час ознайомлення з основними розділами риторичної науки як теорії і практики публічного красномовства;
- забезпечити оволодіння студентами початковими навичками породження мовлення як переходу від загального уявлення про майбутню промову до готового тексту;
- навчити студентів критично сприймати тексти риторичного типу, оцінювати їхню ефективність, виявляти риторичні помилки й стилістичну невправність, а також визначати шляхи їх подолання;
- навчити створювати власні тексти окремих журналістських жанрів з урахуванням закономірностей їх риторичної організації;
- учити застосовувати в риторичному аналізі, під час побудови переконливої промови й створенні риторично організованого журналістського тексту знання, отримані в курсах практичної стилістики української та російської мови, а також в курсі літературного редагування.

1.3 Кількість кредитів – 4 / 5

1.4 Загальна кількість годин – 120 / 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	4-й
Семестр	
6-й	8-й
Лекції	
32 год.	4 год.
Практичні, семінарські заняття	
16	6
Лабораторні заняття	
немає	немає
Самостійна робота, у тому числі	
72 год.	140 год.
Індивідуальні завдання	
немає	

1.6 Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

Студент повинен **знати**:

- основні поняття риторики як наука, її місце в системі інших гуманітарних наук;
- розуміти сутність риторики як вияву духовної культури європейської цивілізації, культурної основи соціальної діяльності;
- поняття й категорії класичної риторики (логос, етос, пафос) а також напрями риторичної практики (софістика, діалектика і евристика);
- сутність риторики як мистецтва публічного мовлення, науки про переконливі, впливові промови і власне сукупність цих промов;
- зв'язок між переконанням і впливом у риторичному повідомленні;
- частини риторичного канону і якості мовлення;
- про значення риторики для сучасних засобів масової комунікації

Студент повинен **уміти**:

- здійснювати риторичний аналіз тексту;
- будувати переконливі промови за законами смислотворення та текстотворення;
- критично сприймати тексти риторичного типу, оцінювати їхню ефективність;
- розрізняти процедури, пов'язані із категорією переконанням, та такими, що маніпулюють свідомістю людини, розпізнавати різні види нещирого мовлення;
- виявляти в текстах риторичні помилки та їх стилістичну невправність, а також визначати шляхи подолання дефектів тексту;
- створювати власні тексти окремих журналістських жанрів з урахуванням закономірностей їх риторичної організації, застосовуючи знання з риторики, а також із практичної стилістики й літературного редагування.

Студенти повинні оволодіти такими компетентностями як здатність застосування знань із дотичних наук у практичній діяльності журналіста для створення переконливого усного та письмового тексту; здатність дотримуватися сучасних норм відповідно до типу медіа тексту.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Історія і теорія риторичної науки

Тема 1. Предмет і завдання курсу риторики

Риторика як наука, її місце в системі інших гуманітарних наук (етики, логіки, філософії, психології, лінгвістики, літературознавства, журналістикознавства). Риторика як навчальна дисципліна, її місце в системі соціокультурних знань.

Сутність риторики як вияву духовної культури європейської цивілізації, культурної основи соціальної діяльності. Риторика – мистецтво публічного мовлення, наука про переконувальні, впливові промови і власне сукупність цих промов. Центральна проблема риторики – вплив на аудиторію за допомогою слова. Вплив, пов'язаний із прихованим чи явним примусом, зумовленим «непорядними» цілями переконання. Зв'язок між переконанням і впливом у риторичному повідомленні.

Основні поняття й категорії класичної риторики. Логос, етос, пафос. Напрями риторичної практики: софістика, діалектика і евристика.

П'ять частин риторичного канону: *інвенція*, (пошук аргументів); *диспозиція* (компонування тексту); *елокуція* (засоби мовної виразності); *акція* (презентація із залученням паравербальних засобів); *меморія* (запам'ятовування). Інвенція, диспозиція і елокуція як основні частини риторики.

Якості мовлення (зрозумілість, доречність, естетичність). Риторична модель мовної взаємодії: слухачеві бракує розуміння певного питання (він усвідомлює це, слухаючи мовця); мовець витлумачує сутність питання до остаточного розуміння його слухачем. Переконання, брехня і маніпулювання в контексті переконання. Зворотний бік маніпулювання.

Значення риторики для сучасних засобів масової комунікації.

Тема 2. Становлення риторики в контексті суспільної практики

Етимологія терміна "риторика". Виникнення античної риторики. Роль софістів у формуванні риторичної теорії. Греко-слов'янська та латинська риторичні традиції в контексті Середньовіччя. Роль риторики в системі освіти епохи Відродження. Красномовство слов'ян. З історії української риторики. Загальноєвропейська криза риторики та її причини.

Відродження риторики у XX столітті. Роль інформаційного суспільства і масової культури у відродженні риторики. Американська і європейська школи неориторики.

Три роди красномовства: урочисте (епідейктичне), дорадче та судове. Підстави поділу риторичних типів промов (за Аристотелем). Роль слухача в розрізненні типу промови: слухач як суддя того, що вже здійснилося, – судове красномовство; слухач як суддя того, що має здійснитися, – дорадче красномовство; слухач як простий глядач – урочисте красномовство. Загальна і спеціальні (фахові) риторики. Релігійно-проповідницька риторика (гомілетика). Епідейктичні жанри риторики: ювілейне та ритуальне красномовство. Місце політичної риторики та її специфіка в системі спеціальних риторик.

Тема 3. Якості риторичного мовлення

Аретя як сукупність категоріальних якостей риторичного мовлення: правильність, естетичність, доречність та зрозумілість (ясність). Категорія зрозумілості (ясності) як відповідність форми її змісту, що дозволяє найбільш ефективно досягти переконання. Зв'язок категорії правильності з базовою категорією норми. Категорія доречності як «пристосування» промови до обставин, її відповідність комунікативній ситуації, а в її первісному розумінні відповідність промови її предмету та референту. Зв'язок категорії доречності з категорією стилю. Естетика промови та її зв'язок з поетикою. Спорідненість красномовства (красного письменства) з естетикою. Теорія трьох стилів: розрізнення у мові високого, низького і середнього. Розрізнення в рамках стилістичної трихотомії сакрального, профанного і проміжного. Риторичні властивості мови у контексті сучасної мовленнєвої ситуації.

Тема 4. Інвенція. Теорія аргументації

Інвенція як розділ риторики, що забезпечує зрозумілість промови. Задум промови: предмет і тема промови, теза та проблема, мета промови. Стратегії переконання. Топіка й аргументи як способи розгортання теми та тези промови.

Теорія доказів. Поділ доказів на природні (документи, свідчення, експертні висновки) та штучні – аргументи до логосу (логічні докази), пафосу (апеляція до почуттів слухача, пов'язана з обіцянками чи погрозами) та етосу (апеляція до етичних норм, пов'язана з категоричним прийняттям чи категоричним відторгненням певної поведінки), а також посилення на авторитети. Розробка «загальних місць» як загальноприйнятих міркувань і як способу винайдення аргументів.

Риторичне та «романтичне» мислення. Раціональний характер риторичного мислення. Систематизація, класифікація різноманітних казусів; узагальнення, схематизація як ознака риторичного мислення. Систематизація аргументів, їх аналіз. Добір аргументів як ораторський спосіб розгортання уявних мисленнєвих ходів. Передбачення аргументів опонента як спосіб переконання. Віртуальний характер риторичної розробки, прагнення до повноти, засноване на системі доказів.

Тема 5. Диспозиція

Диспозиція як теорія риторичної композиції усних і письмових текстів. Доповнення спостережень класичної риторики сучасними теоріями композиції, породженими в рамках стилістики під впливом теоретико-ймовірнісної моделі тексту. Розгляд у класичній риторичній композиції на основі виділення мовних блоків (вступ, спростування аргументів супротивника, заклик і т. п.), у сучасній риторичній – як уміння виокремити головне і тим полегшити сприйняття промови. Зв'язок сучасного підходу з риторичною установкою на зрозумілість. Структура мови і класичний підхід до диспозиції: звертання, визначення теми; розповідь, опис, доказ, спростування; висновок, заклик.

Принцип висування і сучасний погляд на композицію.

Тема 6. Елокуція. Тропи і фігури.

Елокуція як найбільш розроблена класичною риторикою частина риторичного вчення. Елокуція в її стосунку до якостей мовлення.

Спеціальні засоби зображальності й увиразнення мовлення: атрибуція, гіпономізація, експресивна синонімія. Фігури і тропи як словесні прийоми, що підсилюють зображальність і виразність. Розрізнення тропів і фігур.

Фігури. Загальні уявлення. Виразна та образотворча сутність фігури. Фігури як діаграми почуттів. Семантичні та прагматичні функції фігур. Зв'язок фігур мови з латинською риторичною традицією. Роль О. О. Потебні та представників Харківської лінгвістичної школи в розробці теорії тропів і фігур. Фігури додавання: неупорядковане і упорядковане повторення. Ритмотвірні властивості повторення. Лексичне повторення, багатосполучниковість, морфемне повторення, синтаксичний паралелізм, період. Анафора, епіфора, стик, кільце. Анаепіфора. Хіазм та його види. Прагматичні і риторичні функції повторення.

Фігури зменшення. Еліпсис. Контекстуалізація. Елізія, зевгма. Безсполучниковість. Апосіопезис і умовчання. Просіопезис. Фігури розміщення. Інверсія. Розриви і вставки. Парцеляція і парантеза. Прагматичні функції фігур зменшення.

Тропи як засіб з'ясування предмета мовлення. Зв'язок теорії тропів із греко-слов'янською і православною риторичними традиціями. Тропи подібності: метафора та її різновиди. Розгортання метафори. Антаподозис. Підхоплення метафори. Зооморфна метафора як актуальний прийом політичного дискурсу.

Тропи суміжності, контрасту і тотожності. Метонімія. Емблематичність і етикетність метонімії. Синекдоха як різновид метонімії. Антифразис. Літота. Гіпербола. Астеїзм. Перефразис. Антономасія. Граматичні тропи. Когнітивні стратегії, пов'язані з метафорою і метонімією. Понятійні риторичні функції тропів. Тропи в сучасному публіцистичному тексті.

Розділ 2. Риторичні знання в системі професійної підготовки журналістів

Тема 1. Взаємодія риторики та засобів масової комунікації

Екстралінгвістичні чинники професійної мовленнєвої діяльності журналіста. Особлива суспільна значущість, масовий характер впливу публічного мовлення, підвищена відповідальність журналіста в реалізації «інтерсоціальних» мовленнєвих функцій.

Тема 2. Риторичний текст в журналістиці

Жанрова детермінованість риторично організованих журналістських матеріалів. Інформаційний привід і задум журналістського тексту (інвенція). Урахування цільової аудиторії, до якої звернений текст, її особливостей на підготовчому етапі. Предмет журналістського виступу, його тема. Конкретизація теми в топосах. Усвідомлення проблеми, якій присвячено виступ, продукування ідеї, формулювання тези, її риторична навантаженість. Добір енциклопедичних відомостей на етапі підготовки тексту, їх збалансованість з емпіричним складником.

Співвідношення логічного, етичного й пафосного в аргументативному дискурсі. Поле аргументації в мас-медійному тексті: вибір риторичної перспективи: партнерської або конкурентної; визначення загальної настанови тексту: корпоративної або конфронтаційної.

Газетна дискусія.

Композиційна організація журналістського тексту (диспозиція). Поліграфічні засоби на службі композиційно впорядкованого журналістського тексту (заголовок, підзаголовок, лід, врізка).

Увиразнення й унаочнення повідомлюваного (елокуція), риторичні тропи і фігури в журналістському тексті.

Прийоми мовленнєвого впливу в рекламних текстах.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі					
Л		П	Лаб	інд	с.р.	Л		П	Лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Розділ 1. Історія і теорія риторичної науки													
Тема 1. Предмет і завдання курсу риторики	8	2	2			4	10					10	
Тема 2. Становлення риторики в контексті суспільної практики	18	4	2			12	24		2			22	
Тема 3. Якості риторичного мовлення	20	6	2			12	24					24	
Тема 4. Інвенція. Теорія аргументації	16	4	2			10	26	2				24	
Тема 5. Диспозиція риторичного тексту	16	4	2			10	22		2			20	
Тема 6. Елокуція. Тропи і фігури.	20	6	2			12	10					10	
Разом за розділом 1	98	26	12			60	116	2	4			110	
Розділ 2. Риторичні знання в системі професійної підготовки журналістів													
Тема 1 Взаємодія риторики та засобів масової комунікації	10	4	2			6	17		2			15	
Тема 2.. Риторичний текст в журналістиці	10	4	2			6	17	2				15	
Разом за розділом 2	20	8	4			12	34	2	2			30	
Усього годин:	120	32	16			72	150	4	6			140	

4. Темі семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Історія риторичної науки. Неориторика	2
2	Канони риторики й модули риторичного мовлення	2
3	Методи й прийоми аналізу аудиторії. Фактор адресата	2

4	Задум переконливої промови	2
5	Мистецтво аргументації	2
6	Композиція переконливої промови та її увиразнення	2
7	Аргументація в мас-медійному дискурсі	2
8	Мистецтво виголошення переконливої промови	2
	Разом	16

5. Завдання для самостійної роботи

Денна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1.	Становлення риторики в контексті суспільної практики	2	виступ з рефератом на практич. занятті
2.	Якості риторичного мовлення	2	опитування
3.	Диспозиція риторичного тексту	2	контрольна робота
4.	Інвенція. Теорія аргументації	4	контрольна робота
5.	Аспекти риторичної діяльності журналіста	2	виступ з рефератом на практич. занятті
6.	Риторична організація журналістського виступу	2	виступ з промовою на практич. Занятті
	Разом	14	

Заочна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1.	Предмет і завдання курсу риторики	1	опитування
2.	Становлення риторики в контексті суспільної практики	1	контрольна робота
3.	Якості риторичного мовлення	1	опитування
4.	Елокуція. Тропи і фігури.	1	контрольна робота
5.	Аспекти риторичної діяльності журналіста	1	опитування
	Разом	5	

6. Індивідуальні завдання

Немає

7. Методи контролю

Протягом семестру проводиться поточний контроль засвоєння студентами знань та вмінь, передбачених програмою дисципліни. Так, контролюється опанування студентами змісту прочитаних лекцій, засвоєння матеріалу навчальної літератури, рекомендованої для опрацювання. З цією метою на лекціях регулярно проводяться флеш-перевірки теоретичного матеріалу, отримані за ці роботи бали враховуються в підсумковому контролі. Здійснюється контроль за виконанням студентами завдань до практичних занять, за що вони отримують відповідні бали. У кінці семестру проводиться підсумковий контроль. Максимальна сума балів, отриманих під час поточного контролю за засвоєння тем 2-х розділів курсу, що враховується в загальну оцінку за іспит, становить 60 балів.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота		Разом	Сума
Розділ 1	Розділ 2		

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	60	100
4	10	6	10	6	4	10	10		

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Базова література

1. Гурвич С.С., Погорелко В.Ф., Герман М.А. Основы риторики: Учебное пособие для студентов вузов. – Киев: Вища шк., 1988. – 247 с. – Библиогр.: С. 239-246.
2. Анненкова И.В. Риторика для журналистов. Историко-культурный, теоретический и практический аспекты: Учебное пособие с приложениями. – М.: МедиаМир, 2006. – 164 с.
3. Античные риторика. – М.: Изд-во МГУ, 1978.
4. Безменова Н.А. Массовая информация в свете "отраженной" риторики // Роль языка в средствах массовой коммуникации. – М.: ИНИОН, 1986. – С. 82-99.
5. Безменова Н.А. Речевое воздействие как риторическая проблема // Проблемы эффективности речевой коммуникации. – М.: ИНИОН, 1989. – С. 116-133.
6. Белнап Н., Стил Т. Логика вопросов и ответов. – М.: Прогресс, 1981. – 288 с. \
7. Вандишев В.М. Риторика. Екскурс в історію вчень і понять. – К.: Кондор, 2003. – 262 с.
8. Демьянков В.З. Эффективность аргументации как речевого воздействия // Проблемы эффективности речевой коммуникации. – М.: ИНИОН, 1989. – С. 13-40.
9. Михайлін І.Л. Історія української журналістики ХІХ століття. – Київ, 2003. – 719 с.
10. Новикова Н.В. Поэтика и риторика в Киево-Могилянской академии // Русская речь. – М., 1987. - № 6. – С. 93-97.
11. Олійник В.П. Діалог в ефірі. – Відеоквадрат. – 1998. – №6.
12. Павлюк Л.С. Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація. – Львів.: ПАІС, 2007. – 168с.
13. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты.: Учебн. пособие / В.С. Смеркова, Л.В. Ассуарова и др. – М., 2002.
14. Рождественский Ю.В. Принципы современной риторики. – М.: Флинта: Наука, 2003.
15. Рождественский Ю.В. Проблемы влиятельности и эффективности средств массовой информации // Роль языка в средствах массовой коммуникации. – М.: ИНИОН, 1986. – С. 7-45.
16. Стернин И.А. Практическая риторика_: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Академия, 2003.
17. Хазагеров Г.Г. , Лобанов И.Б. Риторика. – Ростов на Дону: Феникс, 2004. – 80 с.

Допоміжна

1. Аверинцев С.С. Античная риторика и судьбы античного рационализма // Античная поэтика... – М., 1991. – С. 3-26.
2. Аверинцев С.С. Проблема индивидуальности стиля в античной и византийской риторической теории // Литература и искусство в системе культуры. – М., 1988. – С. 23-30
3. Аристотель. Риторика / Античные риторика. – М., 1978.
4. Демьянков В.З. Конвенции, правила и стратегии общения: (Интерпретирующий подход к аргументации) // Изв. АН СССР. Сер. литературы и языка. 1982. Т. 41. № 4. – С. 327-337.
5. Демьянков В.З. Аргументирующий дискурс в общении (По материалам зарубежной лингвистики) // Речевое общение: Проблемы и перспективы. – М., 1983 – С.114-131.
6. Левин Г.Д. Спор как форма диалога // Диалектика и диалог: Сб. ст./ Отв. ред. Налетов Н.З. – М., 1992. – С. 30-49.
7. Маркичева Т.Е., Ножин Е.А. Мастерство публичного выступления: Учебное пособие. – М.: Знание, 1989. – 176 с.
8. Медведева С.Ю. Риторика и риторическая критика в США // Неориторика.. – М.: ИНИОН, 1987. – ю С. 91-113.
9. Мейзерский В.М. Философия и неориторика. – Киев, 1991. – 191 с. - Библиогр.: С. 185-190.
10. Общая риторика / Дюбуа Ж., Эделин Ф., Клинкаберг Ж. - М. и др.; Общ. ред. и вступ. ст. Авеличева А.К. – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.
11. Пономарів. О.Д. Культура слова. Мовностилістичні поради: Навч. посібник. – К.: Либідь. 1999. – 240 с.
12. Роль ЗМІ в процесах державотворення / За заг. ред.. А.З. Москаленка. – К.: ЦВП, 1988.
13. Снелл Ф. Искусство делового общения / Пер. с англ. Стрельникова С.А. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
14. Хазагеров Г.Г. Политическая риторика. – М.: Никколо-медиа, 2002. – 313 с.
15. Хоменко І.В. Еристика: мистецтво полеміки. – К., 2001.
16. Черторицкая Т.В. Ораторское искусство Древней Руси // Красноречие Древней Руси (XI – XV11 вв.). – М., 1987. – С. 5 – 30.

15. Інформаційні ресурси

1. Куньч З. Риторичний словник. – Киев, 1997.
2. Історія української преси ХХ століття. Хрестоматія . Навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів освіти. – К: «Наша культура і наука», 2001. – 350 с.
3. Культура української мови. Довідник / С.Я. Єрмоленко та ін. – К.: Либідь, 1990.- 304 с.